

целину, која даје појединцу слободу у свим сумњивим стварима и захтева, да се уздржавају онаквог начина живљења, који је осудило опште искуство.

А да ли је било икад целине, која је у своме суђењу, пазила на ове границе? Или је ли целина икад узимала у рачун опште искуство? Када она хоће, да се умеша у личне ствари, не мисли ни на шта друго, него на страхоту, како се сме ико и усудити, да осећа и ради другачије, него она и девет десетина учитеља морала и филозофа, уздижу ово као захтев религије и мудрости живота. Они уче да су ствари умесне, с тога што су умесне и што ми осећамо да су умесне. Они нам кажу, да потражимо у свом уму и срцу правила, која нас обавезују према нама самим и према другима. А сиротом друштву и не остаје ништа друго, него да употреби ову науку, те да своја лична осећања, о ономе, шта је добро, шта ли је зло, ако се може сагласити у томе, силом натури и осталоме свету. Зло, које овде показасмо, не постоји само у теорији, и читаоци ће ишчекивати да им означимо поједине случајеве, у којима је друштво нашег века и наше земље (Енглеске), дало врло неумесно својим склоностима вид моралних закона. Ја не пишем студије о заблудама данашњих осећаја и то се не даје овако као пример. Али уз све то, неопходни су ипак примери, да докажем, да ово начело, које сам поставио, има озбиљне практичне вредности, и да се не трудим да ограничим уображена зла. – Није тешко показати многобројним примерима, да је најопштија тежња човечанства да се границе тако зване моралне полиције, тако далеко размакну, да задиру напосред без сумње и у права личне слободе.

Погледајмо на пример, да људи највише само с тога мрзе људе друге вере, што ови немају, такве исте верозаконске обичаје а посебно, ако им што вера подједнако не забрањује. Да наведемо сасвим обичан пример. Муамеданци не мрзе тако живо хришћанску веру, ни обичаје, колико мрзе то, што хришћани једу крметину. Нема ствари, које би хришћани и Европљани више презирали, него што Муамеданци презиру овај начин хране. Прво и прво, то им је увреда по њихов закон, али ова околност, још не изјашњава ни степен ни начин њихове мржње; јер њихова вера забрањује им и вино, и муамеданци сматрају да онај нема право који га пије, али га ипак не презиру.

Ова њихова мржња меса “нечисте животиње”, приличи више оној урођеној ненаклоности, коју изазива појам нечистоће, кад већ једном дубоко продре у осећање, и кад они, који погледом на њихове обичаје, ни сами нису чисти. Из овога појма истиче чувство о нечистоћи вере, које је нарочито живо у Инда. Помислите сада на један народ, у ком би Муслимани били у већини и не би хтели никако допустити, да се у њиховој земљи сме јести свињетина, а томе има примера, у муслиманским земљама. Ово доказује случај са Парсима у Бомбају. Када је ово вредно и подузетно племе, наследници персијски ватропоклоника; бежало од калифа из своје домовине и дошло у западну Инђију, примили су га и трпели инђијски кнежеви под условом, да не смеју јести говедине. Када су касније муслимани освојили овај предео, признали су да ће и они трпети Парзе, само тако, ако неће јести крметине. И што су некада морали чинити, то сада чине из обичаја, јер Парзи презиру и дан данас и говедину и крметину. Мада им њихова вера не заповеда, ипак се по нека навика оснажила и уобичајила у целом племену, а на истоку је обичај уједно и вера. Би ли се дала оправдати оваква сила јавнога мњења? Ако не би, онда зашто не би ? За овакву целину било би ужасно, када би неко јео свињетину. Она је уверена да то мрзи и забрањује и Бог. Дакле, ова забрана, не би се могла назвати верозаконско гоњење. Може